

DOI: 10.15276/ETR.06.2024.5
DOI: 10.5281/zenodo.14549644
UDC: 336.02
JEL: F52, H56, D74

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ: ВІД КЛАСИЧНИХ ТЕОРІЙ ДО СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF SECURITY: FROM CLASSICAL THEORIES TO MODERN APPROACHES

Bohdan S. Kolomiets
Poltava University of Economics and Trade, Poltava, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7723-6666
Email: kolombogd1@gmail.com

Received 20.08.2024

Коломієць Б.С. Еволюція поняття безпеки: від класичних теорій до сучасних підходів. Оглядова стаття.

У статті проведено аналіз історичного розвитку поняття безпеки у результаті чого висвітлено, як змінювалося розуміння безпеки з плином часу, починаючи від класичних теорій до сучасних концепцій. Визначено ключові етапи еволюції та здійснено ідентифікацію основних етапів та подій, які вплинули на формування сучасного розуміння безпеки. Проведено порівняння класичних та сучасних підходів, їхніх переваг та недоліків. Виявлено сучасні виклики та тенденції та здійснено аналіз сучасних викликів, з якими стикається концепція безпеки, та новітніх тенденцій у цій сфері. Надано рекомендації щодо вдосконалення підходів до забезпечення безпеки на основі історичного аналізу та сучасних тенденцій. Виокремлено актуальність розвитку концепції людської безпеки.

Ключові слова: безпека, еволюція безпеки, сучасні підходи до безпеки, безпекоорієнтований підхід до управління

Kolomiets B.S. The Evolution of the Concept of Security: from Classical Theories to Modern Approaches. Review article.

The article analyzes the historical development of the concept of security, as a result of which it is highlighted how the understanding of security has changed over time, starting from classical theories to modern concepts. The key stages of evolution are defined and the main stages and events that influenced the formation of the modern understanding of security are identified. A comparison of classical and modern approaches, their advantages and disadvantages is carried out. Modern challenges and trends have been identified and an analysis of modern challenges faced by the concept of security and the latest trends in this area has been carried out. Recommendations are provided for improving security approaches based on historical analysis and current trends.

Keywords: security, evolution of security, modern approaches to security, security-oriented approach to management

Нині проблема дослідження базових основ безпеки та безпекоорієнтованого менеджменту підприємства набуває нового змісту та актуальності. Повномасштабне вторгнення росії на територію України сприяло нагальності перегляду основних підходів до забезпечення безпеки на всіх рівнях: від забезпечення фізичної безпеки населення до формування безпекового бізнес-середовища. Кожна вітчизняна компанія на своєму довіді відчула багатоаспектність безпеки: окупація, кібербезпека, безпечні умови праці працівників, впровадження безпекоорієнтованого менеджменту та багато інших. Все це створює нагальність напруження сучасного механізму та інструментарію формування безпекового середовища та безпекоорієнтованого менеджменту на вітчизняних компаніях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Генезис поняття «безпека» пройшов багато віковий шлях від перших спроб пояснити її природу до подолання глобальних проблем, які виникли після Першої та Другої світових війн. Наповнена безпечності Європа було впевнена у неможливості війни на її континенті у сучасному вимірі та окупації Криму, а у 2022 році повномасштабне вторгнення росії на територію України спровокувало необхідність формування нових принципів безпеки на всіх рівнях: міжнародному, національному та бізнес-середовища. Проте, нові постулати та принципи побудови безпекового-середовища можуть бути окреслені на вже апробованих класичних наукових доробках, зокрема таких науковців як Г. Моргентау "Politics Among Nations" (1948 р.) який є класиком в галузі безпеки та міжнародних відносин; К. Уолтц – автор теорії неореалізму або структурованого реалізму, яку він виклав у своїй книзі "Theory of International Politics" (1979 р.). Його роботи мали великий вплив на розуміння міжнародної безпеки; Т Шеллінг – Лауреат Нобелівської премії з економіки, відомий своїми

дослідженнями в галузі теорії ігор та стратегії ядерного стримування, а його книга "The Strategy of Conflict" (1960 р.) є важливою для розуміння стратегічної взаємодії у сфері безпеки; Г. Кіссінджер – відомий політик і науковець, який зробив значний внесок у теорію міжнародних відносин та безпеки, а його роботи та політична діяльність мали великий вплив на формування сучасної політики безпеки; К. Краузе та М. Вільямс – відомі своїми дослідженнями концептуальної еволюції та історичної трансформації безпеки, їхні роботи допомагають зрозуміти, як змінилися значення, практики та інститути безпеки протягом ХХ століття. Ці та багато інших наукоців вплинули на розвиток теорій та практик безпеки, допомагаючи формувати сучасне розуміння цієї важливої галузі.

Метою статті є дослідження історичного розвитку поняття «безпека» та аналіз сучасних підходів до його формування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Безпека завжди цікавила людей, а тому природньо, що генезис цього поняття має досить давню історію. Еволюція теорій безпеки охоплює різні етапи розвитку людства, починаючи з давніх часів й до сьогодення. Слід відмітити, що перші уявлення про безпеку з'явилися ще в античні часи. Коли такі філософи, як Платон і Арістотель, розглядали безпеку як невідемний та важливий аспект державного управління. Так, Платон у своєму трактаті «Держава» визначав безпеку, як спосіб «запобігання шкоди державі» [1]. За безпеку, на думку філософа, відповідають охоронці або воїни, які «охороняють державу від зовнішніх ворогів, а всередині оберігають громадян, щоб ... не було бажання та ... сил творити зло» [1]. Іншими словами, Платон один з перших, хто пропонував створення соціально стійкої державної системи безпеки, яка має функціонувати в сприятливих умовах та в межах чітко визначених законах й правилах, порушення яких ставить під загрозу безпеку на всіх рівнях, від особи до держави вцілому. Вбачаємо в його трактаті й перші спроби окреслити безпекове середовище, оскільки вченим відмічено, що інтереси громадянина, спільноти (суспільства) та держави поєднуються в межах проблеми забезпечення та гарантування безпечного існування для всіх суб'єктів.

Трохи інші аспекти безпеки досліджував у своїй науковій праці «Політика» Арістотель. Філософ акцентував, що держава, саме з демократичними засадами управління, може гарантувати безпеку громадян та регулювати суспільну діяльність за допомогою дотримання законів з метою самозбереження. Цим самим Арістотель акцентував, що демократичні засади управління є більш безпечними, ніж олігархічні, а також «політія, заснована на пануванні середнього елемента, стоїть ближче до демократії, ніж олігархія, ... і з усіх форм державного ладу користується найбільшою безпекою» [2]. Мислитель також чітко визначив ієрархію

забезпечення безпеки, зазначивши, що безпека на рівні бержави є пріоритетною по відношенню до безпеки окремого громадянина.

Давньоримський політик та філософ М.Т. Ціцерон відмічав, що «кожному виду живих істот природа дарувала прагнення захищатися, захищати своє життя, ... уникнути всього того, що здається шкідливим, придбати та здобувати собі все необхідне для життя...» [3]. Тобто політичний діяч один з перших зауважував, що прагнення всього живого до безпеки є абсолютно природнім та піддається загальним суспільним законам.

Можемо зробити висновок, ще генезис поняття «безпека» почався саме з античної філософії, коли у період війн та захоплення чужих територій, вважалося, що метою будь якої держави є збереження цілісності, гарантування безпеки та порядку для своїх громадян. Виходячи з реалій того часу, відсутність небезпеки апіорі відносилось до безпеки, при цьому вважалося, що для підтримання безпечних умов життя необхідно об'єднуватися, оскільки усамітнення не давало відчуття захисту та створювало умови для зростання ризиків нападу, завоювань чи інших проявів недоброзичливості.

Генезис поняття «безпека» набуло подальшого розвитку й у період Середньовіччя, коли поряд з державою з'являється церква, а угруповання населення відбувалось за рахунок феодалних структур. У даний період, під впливом релігії і церкви, безпека розглядалась не лише через призму зовнішніх загроз, а й внутрішніх конфліктів. Також з'являються перші принципи безпеки, так, у листі єпископа Ш. Фульберта герцогу А. Гілььому можна знайти такі слова: «безпека – це значить не видавати його (сеньйора) таємниць та не шкодити безпеці його укріплень» [4].

Отже, в період Середньовічної доби генезис теорій «безпека» розвивався за двома великими напрямками. Перший напрям сформували предстваники церкви та духовенства. Одним з найвідоміших з них є Ф. Аквінський, який вважав, що безпека держави та його населення залежить від дотримання кожним жителем Божих законів та обов'язків, визначених державою. Водночас, за другим напрямом безпека асоційовалась виключно з сильною державою. Так, Н. Мак'явеллі визначав наявність безпеки в державі – це сильний правитель «він повинен бути мудрим, щоби не згнєбитися тими вадами, через які міг би втратити владу, а також не боятися згнєбитися діями, без яких важко було б врятувати державу, досягнути безпеки чи успіху» [5]. Тож за логікою вчень Н. Мак'явеллі безпека отожднюється з сильною державою та її превителем, основна функція якого є забезпечення безпеки, суспільного порядку та стабільності у суспільстві.

У XVII-XVIII століттях, так званий період Нового часу, відбувся значний розвиток державності та міждержавних відносин, почали активно з'являтися нові концепції та течії безпеки. Так, Т. Гоббс у науковій роботі «Левіафан» описував безпеку як збереження життя й

забезпечення засобів такого збереження, за якого воно не стало б важким [6]. В свою чергу, Б. Спіноза в науковому дослідженні «Теологічно-політичний трактат» визначив безпеку, як одна з чеснот держави, а метою її функціонування – мир та безпеку життя її громадян [7]. Він вважав, що саме свобода особи є необхідною умовою розвитку безпеки та громадянського суспільства. Також філософом було підкреслено, що стан безпеки залежить від форми політичного устрою держави.

Також слід відмітити, що Новий час характеризується зміщенням акценту ролі держави захищати своїх громадян та створення необхідних умов для їх безпекового середовища. Звісно, в цей період роль релігії і церкви були ще достатньо великими, але більшість філософів та політичних діячів покладали функцію забезпечення безпеки населення саме на державу, в якій вони живуть. Прийшло фундаментальне розуміння, що чим сильніша держава, тим більший рівень безпеки вона може дати своєму суспільству. І навпаки, слабкі держави можуть зазнати утисків чи нападу більш розвинутої держави.

На відміну від вище зазначених політичних діячів та філософів І. Кант мав досить прогресивний, як на той час погляд на безпеку і не обмежував її лише окремо взятою державою, а виводив її на рівень міждержавних відносин і проголошував у перспективі ідею вічного миру між народами. На думку науковця основна мета функціонування будь якої держави – це гарантування безпеки та справедливості між всіма її суб'єктами. За І. Кантом з'являється і перша класифікація безпеки, яку від розрізняв на зовнішню та внутрішню [8].

Робив спроби виокремити основні завдання держави через призму безпеки і А. Сміт, який до них відносив охорону від зовнішнього насильства (підтримання обороноздатності); охорону від внутрішнього насильства і несправедливості (забезпечення правопорядку), забезпечення правосуддя; надання всім членам суспільства так званих суспільних благ; збирання податків для виконання перших трьох функцій [9].

Зазначені погляди на безпеку були сформовані у період розквіту абсолютизму та капіталізму. У той час відбулися значні події, такі як Велика Французька революція, яка змінила монархічний устрій на республіканський, та війна за незалежність Північно-американських колоній, у результаті якої утворилась нова держава - США. Мислителі даного періоду почали акцентувати на тому, що безпека особи залежить не від волі монарха, а від самих людей, які спільно вирішують проблеми реалізації особистих інтересів. Безпека стала усвідомлюватися як основа суспільного життя та фактор зовнішньої і внутрішньої політики держави.

Так, у Декларації незалежності США зазначено, що головною метою уряду є гарантування людям відчуття безпеки та щастя, а створення гарантій безпеки на майбутнє є правом та обов'язком народу [10]. Французька декларація прав людини і

громадянина також підкреслює, що метою державного об'єднання є забезпечення природних та невід'ємних прав людини, таких як власність, безпека та супротив гнобленню [11].

В свою чергу, А. Маслоу у своїй видатній теорії мотивації виокремив безпеку як базову потребу людини, чим підкреслив невід'ємність її у всіх соціально-економічних процесах.

У ХХ столітті генезис поняття «безпека» також видозмінювався і набував більш широкого значення. Після Першої та Другої світових війн вона набула нових рис та характеристик. Так, почали з'являтися перші концепції світової та національної безпеки, які враховували принципи системності у забезпеченні безпекового середовища, а саме: військові, політичні, економічні, суспільні та соціальні аспекти.

Одним з основоположників теорії політичного реалізму, який зроби значний внесок у розуміння безпеки в міжнародних відносинах є Ганс Моргентау, професор Чиказького університету, зі своєю науковою роботою «Politics Among Nations» (1948 р.), яка стала класикою у цій галузі. Розглянемо більш детально основні ідеї Г. Моргентау про безпеку та його бачення її видів (табл. 1).

Отже, американський науковець Г. Моргентау зробив важливий вклад у розбудову повоєнного міжнародного безпекового середовища, підкреслюючи важливість влади, національних інтересів та балансу сил. Його ідеї залишаються актуальними і сьогодні, допомагаючи формувати сучасну політику безпеки.

Сконцентрований світ та глобальній та національних безпеках поступово переходив на безпеку суспільства та окремо взяту особу, що є найціннішою її частиною. Так, термін «безпека суспільства» було вперше вжито у книзі «Люди, держава та страх» у 1991 році англійським вченим Баррі Бузаном. Згідно бачення науковця, суспільна безпека стосується здатності суспільства зберігати свою традиційну структуру, мову, культуру та ідентичність перед обличчям потенційних загроз. Так, основні аспекти суспільної безпеки за Б. Бузаном включають [13]:

- ідентичність – захист культурної та соціальної ідентичності суспільства;
- соціальна згуртованість – збереження соціальної єдності та стабільності;
- інституційна стійкість – підтримка функціонування основних соціальних інститутів.

На нашу думку, цей підхід дозволяє розглядати безпеку не лише з точки зору військових загроз, але й з урахуванням соціальних, культурних та економічних факторів, що впливають на стабільність суспільства.

На сьогоднішній день, безпека розглядається, як системне явище, всі рівні якої від глобального до особисті перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємозалежності. Не можливо особі перебувати в безпеці при небезпечному зовнішньому середовищі, наприклад під час війни в країні.

Таблиця 1. Основні ідеї Г. Моргентау про безпеку та його бачення її видів

Ключові ідеї про безпеку		Види безпеки	
Боротьба за владу	вважав, що міжнародні відносини визначаються боротьбою за владу між суверенними державами. Іншими словами, держави прагнуть збільшити свою владу заради власної безпеки	Міжнародна	Забезпечується за рахунок створення альянсів, міжнародних організацій та об'єднань. Включає заходи, спрямовані на забезпечення стабільності та миру в міжнародній системі.
Національні інтереси	Основою зовнішньої політики є національні інтереси, які визначаються в межах влади. Безпека держави залежить від її можливості захищати національні інтереси	Національна	Є пріоритетною для будь якої держави. Основний вид безпеки, який стосується захисту територіальної цілісності та суверенітету держави від зовнішніх загроз.
Реалізм і мораль	політика повинна бути реалістичною і враховувати недосконалу природу людини. Моральні принципи не можуть стати основою міжнародної політики, оскільки вони часто суперечать реаліям влади.	Економічна	Невід'ємна складова безпеки, яка включає захист економічних інтересів держави, доступ до ресурсів та соціально-економічний розвиток.
Баланс сил	для забезпечення міжнародної безпеки необхідно підтримувати баланс сил. Всі держави повинні мати рівні можливості для свого захисту і жодна з них не може бути домінантною.		

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Аналогічно змінюється і безпекове бізнес-середовище, яке потребує постійної адаптації до зміни умов виживання та розвитку. Крім того, системність полягає також у комплексності сучасного поняття «безпека», яке включає екологічну безпеку, соціальну безпеку, національну безпеку, кібербезпеку, боротьбу з тероризмом та багато інших аспектів.

Українських науковців, що досліджують підходи та принципи забезпечення безпеки доволі багато, проте враховуючи масштабність даної категорії та її складність, доволі важко одному науковцю досягнути всі грані цієї сфери дослідження. Так, Ю. Хатнюк присвячує свої дослідження аналізу сучасних загроз національній безпеці України, включаючи політичні, економічні, військові, екологічні та інформаційні аспекти. Він також підкреслює важливість системного підходу до забезпечення національної безпеки, який включає захист національних цінностей та реалізацію національних інтересів [14]. Науковець підкреслив багатокomпонентність поняття безпека й необхідність впровадження саме системного підходу задля її реалізації на національному рівні.

У 2021 році група українських науковців видала аналітичний звіт присвячений комплексному поняттю безпеки людини, зокрема особливості та можливості її провадження в Україні. Зокрема, науковці досліджують концепцію безпеки людини, яка включає захист основних прав і свобод, забезпечення економічної стабільності, доступ до медичних послуг та освіти, а також захист від насильства та дискримінації. Авторами підкреслено «реконцептуалізація безпеки демонструє стійкий дрейф у бік визнання людей та спільнот центром уваги. Це підсилює концепт національної безпеки, сфокусований на

захисті держав від зовнішніх небезпек. Переключення уваги на безпеку людини та спільноти дозволяє цілісно розглянути проблеми, які загрожують існуванню людства, такі як пандемія, зміна клімату, соціальна несправедливість та фізичне насильство. Більшість цих загроз давно перетнула державні кордони, однак проявляє себе по-різному в різних регіонах. Людська безпека дозволяє збалансувати контекстуальні та всеосяжні проблеми людства, розширюючи коло зацікавлених у безпеці сторін, які набувають агентності» [15]. Таким чином, не лише держави, а й міжнародні та національні організації, асоціації, місцеві спільноти долучаються до процесів визначення майбутнього, його бажаних характеристик та шляхів досягнення, прийнятих для всіх людей.

Підходи до безпеки виникли як відповідь на різноманітні виклики та зміни в глобальному середовищі, а також на основі розвитку теоретичних та практичних знань у цій сфері. Таке різноманіття підходів до безпеки має кілька, на нашу думку, причин (табл. 2):

1. Зміна характеру загроз. Традиційний підхід, зосереджений на військовій силі, був домінуючим у період холодної війни, коли основними загрозами були міждержавні конфлікти. З часом з'явилися нові загрози, такі як тероризм, кіберзагрози, екологічні катастрофи, що вимагали нових підходів.

2. Глобалізація. Процеси глобалізації призвели до зростання взаємозалежності між державами, що підкреслило важливість міжнародної співпраці та інституцій, як це пропонує ліберальний підхід.

3. Соціальні та культурні зміни. Конструктивістський підхід виник як відповідь на необхідність врахування соціальних, культурних та ідеологічних факторів, які впливають на

безпеку. Це дозволяє краще розуміти, як ідентичності та норми формують поведінку держав та недержавних акторів.

4. Критика традиційних теорій. Критичний підхід з'явився як реакція на обмеження традиційних теорій, які часто ігнорували соціальні нерівності та структури влади. Він підкреслює необхідність аналізу цих аспектів для більш повного розуміння безпеки.

5. Екологічні виклики. Зростання екологічних загроз, таких як зміна клімату, забруднення та вичерпання природних ресурсів, призвело до

виникнення екологічного підходу, який фокусується на цих аспектах безпеки.

6. Гуманітарні кризи. Зростання кількості гуманітарних криз та конфліктів, що впливають на цивільне населення, сприяло розвитку гуманітарного підходу, який підкреслює важливість захисту прав людини та гуманітарних аспектів безпеки.

7. Економічні фактори. Економічний підхід виник як відповідь на необхідність врахування економічних аспектів безпеки, таких як економічна стабільність, нерівність та розвиток, які мають значний вплив на загальну безпеку.

Таблиця 2. Сучасні підходи до безпеки: переваги та недоліки

Назва підходу	Характеристика	Представники	Переваги	Недоліки
Традиційний	Зосереджується на військовій силі та державній безпеці	реалісти (Ганс Моргентау, Кеннет Уолтц)	Сильний акцент на національній обороні	Ігнорує нетрадиційні загрози, такі як екологічні та економічні
Ліберальний	Підкреслює важливість міжнародних інституцій та співпраці	ліберали (Джон Ікенберрі, Роберт Кеохейн)	Сприяє міжнародній співпраці та миру	Може бути неефективним у випадку агресивних держав
Конструктивістський	Вивчає, як ідеї, ідентичності та норми впливають на безпеку	конструктивісти (Александр Вендт, Марта Фіннемор)	Враховує культурні та соціальні фактори	Важко виміряти та оцінити вплив
Критичний	Аналізує структури влади та нерівності, що впливають на безпеку	критичні теоретики (Кен Бут, Річард Він Джонс)	Висвітлює соціальні та політичні нерівності	Може бути занадто теоретичним та абстрактним
Екологічний	Фокусується на екологічних загрозах та їх впливі на безпеку	екологічні теоретики (Ульріх Бек, Роберт Фальк)	Враховує важливість екологічної безпеки	Недостатня увага до традиційних військових загроз
Гуманітарний	Підкреслює захист прав людини та гуманітарні аспекти безпеки	гуманітарні теоретики (Мері Калдор, Емма Ротшильд)	Враховує людський вимір безпеки	Може бути складним для реалізації на практиці
Економічний	Аналізує економічні фактори, що впливають на безпеку	економічні теоретики (Джозеф Най, Сьюзен Стрендж)	Враховує економічні аспекти безпеки	Може ігнорувати інші важливі фактори

Джерело: складено автором за матеріалами [9, 14, 15]

На нашу думку, саме ці підходи відображають еволюцію розуміння безпеки та необхідність адаптації до нових викликів і умов у сучасному світі. Вони дозволяють створити більш комплексні та ефективні стратегії забезпечення безпеки на всіх рівнях.

Отже, сучасне бачення безпеки охоплює широкий спектр підходів, кожен з яких має свої унікальні характеристики, переваги та недоліки. Від глобального до особистого рівня, ці підходи забезпечують комплексне розуміння безпеки в сучасному світі.

На глобальному рівні традиційний підхід, зосереджений на військовій силі та державній безпеці, залишається важливим, особливо в контексті міжнародних конфліктів та геополітичних напружень. Ліберальний підхід підкреслює важливість міжнародної співпраці та інституцій, що сприяє миру та стабільності.

Конструктивістський підхід додає глибини, аналізуючи, як ідеї та норми впливають на міжнародні відносини.

На національному рівні критичний підхід дозволяє виявити соціальні та політичні нерівності, що можуть загрожувати національній безпеці. Екологічний підхід стає все більш актуальним у зв'язку з глобальними екологічними викликами, такими як зміна клімату та природні катастрофи. Гуманітарний підхід підкреслює важливість захисту прав людини та гуманітарних аспектів, що є ключовими для забезпечення стабільності та розвитку суспільства.

На особистому рівні економічний підхід дозволяє зрозуміти, як економічні фактори впливають на безпеку окремих осіб та громад. Врахування економічних аспектів допомагає створити умови для економічної стабільності та добробуту, що є основою для особистої безпеки.

Таким чином, сучасне бачення безпеки є багатовимірним та інтегративним, враховуючи різні аспекти та рівні. Це дозволяє створити більш ефективні та комплексні стратегії забезпечення безпеки, що відповідають сучасним викликам та тенденціям.

Питання налагодження принципів безпеки стоїть не лише на національному рівні, оскільки немає такої компанії, яка б не зазнала ризиків, пов'язаних з війною. Значна кількість компаній була змушена релокувати свій бізнес в більш безпечні території, фізичні руйнування виробничих потужностей змушують починати все з початку, окупація і небезпека працівників створюють необхідність нових комунікаційних зв'язків між керівництвом і співробітниками, значна кількість населення, що отримали інвалідність, викликає нагальну необхідність розвивати бізнес з високим рівнем інклюзії, а нестійкий психологічний стан змушує шукати нові способи вирішення конфліктів конструктивним шляхом.

В цілому безпекоорієнтоване управління на підприємстві – це підхід, який спрямований на забезпечення безпеки всіх аспектів діяльності компанії. Це включає в себе ідентифікацію потенційних загроз, оцінку ризиків, розробку стратегій рівності та інклюзії, адаптації та розвитку задля їх мінімізації та постійний моніторинг невизначеного зовнішнього середовища.

Можемо визначити основну мету безпекоорієнтованого управління в компанії, як забезпечення стабільності й безперервності бізнес-

процесів, всебічний захист працівників, активів та інформації компанії.

В умовах війни це стає ще більш актуальним, оскільки загрози можуть бути як фізичними, так і кібернетичними. Особливо для побудови менеджменту в компанії на принципах безпеки важливо:

- підтримувати моральний дух команди, забезпечуючи прозору комунікацію та підтримку. Вітчизняні компанії повинні бути готові до швидких змін та адаптації до нових умов, що включає гнучкість у прийнятті рішень та готовність до перебудови бізнес-процесів;
- враховувати можливість призупинення діяльності в регіонах, де ведуться бойові дії, та мінімізацію ризиків для бізнесу. Це може включати переведення компанії в гібридний або віддалений формат роботи, забезпечення безпеки людей та безперервності роботи компанії;
- мати задокументовані правила безпеки підприємства, які допоможуть захистити дані та ресурси компанії. Це включає розробку компласнс-політик, що спрямовані на виявлення потенційно небезпечних факторів та захист підприємства від різного роду ризиків;
- підтримувати зв'язок з правоохоронними та державними органами, які можуть бути залучені у разі масштабного інциденту.

Рівні безпекового управління на підприємстві можна розділити на кілька основних категорій (рис. 1).

Рисунок 1. Рівні безпекового управління на підприємстві

Джерело: власна розробка автора

Розглянемо кожен рівень безпекового управління на підприємстві більш детально.

стратегічний рівень – на цьому рівні керівництво підприємства визначає загальні політики та стратегії безпеки, що включає розробку довгострокових планів, які враховують можливі загрози та ризики для підприємства. Керівництво також встановлює основні принципи та цілі безпеки, які повинні бути досягнуті. Важливо, щоб ці стратегії були інтегровані в загальну бізнес-стратегію компанії, щоб забезпечити узгодженість дій на всіх рівнях.

— тактичний рівень – на цьому рівні середній менеджмент розробляє конкретні плани та процедури для реалізації стратегій безпеки, визначених на стратегічному рівні, що може включати розробку планів реагування на надзвичайні ситуації, проведення оцінок ризиків та впровадження заходів для їх мінімізації. Менеджери на цьому рівні також відповідають за координацію дій між різними

відділами та забезпеченням того, щоб всі працівники були обізнані про свої обов'язки щодо безпеки.

— операційний рівень – на цьому рівні безпосередні керівники та працівники виконують щоденні заходи з безпеки. Це включає дотримання інструкцій та процедур, проведення тренінгів та навчання, а також регулярне тестування систем безпеки. Працівники на цьому рівні повинні бути добре обізнані про потенційні загрози та знати, як діяти у разі виникнення надзвичайної ситуації. Важливо також, щоб вони мали доступ до необхідних ресурсів та підтримки для виконання своїх обов'язків.

— рівень моніторингу та контролю – цей рівень забезпечує постійне спостереження за виконанням заходів безпеки та своєчасне реагування на інциденти. Це включає використання систем моніторингу, проведення регулярних аудитів та перевірок, а також аналіз даних для виявлення потенційних проблем.

Важливо, щоб на цьому рівні була налагоджена ефективна комунікація між всіма рівнями управління, щоб забезпечити швидке та ефективне реагування на будь-які загрози.

Вище зазначені рівні взаємодіють між собою, забезпечуючи комплексний підхід до управління безпекою на підприємстві.

Висновки

Отже, еволюція поняття безпеки пройшла довгий шлях від класичних теорій до сучасних підходів. Спочатку безпека розглядалася переважно як фізичний захист від зовнішніх загроз, таких як війни чи природні катастрофи. Класичні теорії безпеки зосереджувалися на захисті держави та її громадян від зовнішніх ворогів, що відображалося у військових стратегіях та політичних рішеннях. З часом, з розвитком

технологій та зміною соціально-економічних умов, поняття безпеки почало включати нові аспекти, такі як економічна, екологічна та інформаційна безпека. Сучасні підходи до безпеки враховують комплексність та взаємозалежність різних видів загроз. Наприклад, кібербезпека стала критично важливою в умовах цифрової трансформації, оскільки кібератаки можуть мати серйозні наслідки для національної безпеки та економіки. Екологічна безпека також набуває все більшого значення у зв'язку з глобальними змінами клімату та екологічними катастрофами. Сучасні теорії безпеки підкреслюють необхідність інтегрованого підходу, який враховує всі можливі загрози та розробляє стратегії для їх мінімізації. Це включає співпрацю між державами, міжнародними організаціями та приватним сектором для забезпечення глобальної безпеки.

Abstract

Introduction. Today, the problem of researching the basic foundations of security and security-oriented management of the enterprise is gaining new meaning and relevance. The full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine contributed to the urgency of reviewing the main approaches to ensuring security at all levels: from ensuring the physical security of the population to the formation of a secure business environment. Each domestic company experienced the multifaceted nature of security in its report: occupation, cyber security, safe working conditions for employees, implementation of security-oriented management and many others. All this creates the urgency of applying modern mechanisms and tools for the formation of a safety environment and safety-oriented management at domestic companies.

The results. Security is considered as a systemic phenomenon, all levels of which, from global to personal, are constantly interconnected and interdependent. It is not possible for a person to be safe in a dangerous external environment, for example, during a war in the country. Similarly, the security business environment is changing, which requires constant adaptation to changing conditions of survival and development. In addition, systemicity also lies in the complexity of the modern concept of "security", which includes environmental security, social security, national security, cyber security, the fight against terrorism and many other aspects.

Conclusions. The modern vision of security encompasses a wide range of approaches, each with its own unique characteristics, advantages, and disadvantages. From the global to the personal level, these approaches provide a comprehensive understanding of security in today's world, taking into account military, international, social, environmental, humanitarian and economic dimensions. This allows you to create more effective and comprehensive security strategies that meet modern challenges and trends. The genesis of the concept of "security" has taken many centuries from the first attempts to explain nature to overcoming global problems that arose after the First and Second World Wars. Filled with security, Europe was sure of the impossibility of war on its continent in modern times and the occupation of Crimea, and in 2022 the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine provoked the need to build new principles of security at all levels: international, national and business environment.

Список літератури:

1. Plato. The Republic. Translated by Benjamin Jowett. Project Gutenberg, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/files/1497/1497-h/1497-h.htm>.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогрек. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с. ISBN 966-500-037-3.
3. Цицерон М.Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки. Пер. з англ. В. Литвинов. Ви-во Априорі. 2021. 440 с.
4. Колесник К.Е., Сніжко І.А. Нормандське завоювання Англії і його вплив на історію і культуру Англії. Історія і культура Англії в XII–XV ст.: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 90 с.
5. Мак'явеллі Н. Державець. пер. з іт. А. Перепаді. Харків: Фоліо, 2007. С. 415-487.
6. Гоббс Т. Левіафан І. Пер. з англ. К. Дух і Літера, 2000. 606 с.
7. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат. Пер. з англ. В. Литвинов. Ви-во Априорі. 2018. 418 с.
8. Дзьобань О.П., Разметаєва Ю.С. Проблема індивідуальної та колективної безпеки у творчості Томаса Гоббса та Імануїла Канта (філософсько-правовий аспект). Проблеми філософії права. 2005. Т. III. С. 368-373.
9. Степаненко С.В. Державне регулювання процесів економічного розвитку в сфері суспільного відтворення: регіональний аспект: дис. д-ра держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2016. 383 с.

10. Office of the Historian. "The Declaration of Independence, 1776". Milestones in the History of U.S. Foreign Relations. U.S. Department of State. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/declaration>.
11. Harvard Divinity School. "Declaration of the Rights of Man and the Citizen". Religion and Public Life. Harvard University. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/declaration-rights-man-and-citizen>.
12. Morgenthau, Hans. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1948.
13. Buzan, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London, Harvester Wheatsheaf (2nd Edition). 1991.
14. Хатнюк Ю.А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 65-68. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/6eKsVfov>.
15. Heinrich Böll Foundation. (2021). *Безпека людини: особливості та можливості впровадження в Україні*. Human Security: Articles. Київ: Heinrich Böll Foundation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/AeKsmgCq>.

References:

1. Plato. (1998). *The Republic* (B. Jowett, Trans.). Project Gutenberg. Retrieved from: <https://www.gutenberg.org/files/1497/1497-h/1497-h.htm> [in English].
2. Aristotle. (2000). *Politics* (O. Kysliuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. ISBN 966-500-037-3 [in Ukrainian].
3. Cicero, M.T. (2021). *Tusculan Disputations. On Duties* (V. Lytvynov, Trans.). Apriori Publishing [in Ukrainian].
4. Kolesnyk, K.E., & Snizhko, I.A. (2022). *The Norman Conquest of England and Its Impact on English History and Culture: History and Culture of England in the 12th–15th Centuries: Lecture Notes*. Kharkiv: UkrDUZT [in Ukrainian].
5. Machiavelli, N. (2007). *The Prince* (A. Perepadii, Trans.). Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
6. Hobbes, T. (2000). *Leviathan I* (K. Spirit and Literature, Trans.). Kyiv: Spirit and Literature [in Ukrainian].
7. Spinoza, B. (2018). *Theological-Political Treatise* (V. Lytvynov, Trans.). Apriori Publishing [in Ukrainian].
8. Dzioban, O.P., & Razmetaieva, Y.S. (2005). The problem of individual and collective security in the works of Thomas Hobbes and Immanuel Kant (philosophical and legal aspect). *Problems of Philosophy of Law*, III, 368-373 [in Ukrainian].
9. Stepanenko, S.V. (2016). *State Regulation of Economic Development Processes in the Sphere of Social Reproduction: Regional Aspect* (Doctoral Dissertation). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
10. Office of the Historian. (n.d.). *The Declaration of Independence, 1776*. U.S. Department of State. Retrieved from: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/declaration> [in English].
11. Harvard Divinity School. (n.d.). *Declaration of the Rights of Man and the Citizen*. Religion and Public Life. Retrieved from: <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/declaration-rights-man-and-citizen> [in English].
12. Morgenthau, H. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf [in English].
13. Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (2nd ed.). London: Harvester Wheatsheaf [in English].
14. Khatniuk, Y.A. (2020). Analysis of modern threats to national security. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 43, 65-68. Retrieved from: <https://cutt.ly/6eKsVfov> [in Ukrainian].
15. Heinrich Böll Foundation. (2021). *Human Security: Features and Opportunities for Implementation in Ukraine*. Kyiv: Heinrich Böll Foundation. Retrieved from: <https://cutt.ly/AeKsmgCq> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Коломієць Б.С. Еволюція поняття безпеки: від класичних теорій до сучасних підходів / Б.С. Коломієць // *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. – 2024. – № 6 (76). – С. 47-54. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/47.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.06.2024.5. DOI: 10.5281/zenodo.14549644.

Reference a Journal Article:

Kolomiets B.S. *The Evolution of the Concept of Security: from Classical Theories to Modern Approaches* / B.S. Kolomiets // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2024. – № 6 (76). – P. 47-54. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/47.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.06.2024.5. DOI: 10.5281/zenodo.14549644.

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons "Attribution" 4.0.